

Streszczenie

W świetle dynamicznych zmian, dotyczących praw Osób z Niepełnosprawnościami (OzN) i toczących się dyskusji na temat ich samodzielności i niezależności niniejsza rozprawa doktorska ma ważny wymiar społeczny. Niewątpliwie edukacja i ukończenie szkoły wyższej dają zaawansowane możliwości samodzielnego funkcjonowania i niezależności poprzez późniejsze zatrudnienie, a OzN coraz ambitniej do tego dążą. Możliwość edukacji, jak wynika to z badań empirycznych i analizy literaturowej, nie tylko zapewnia samodzielność, ale także nadaje sens życiu, dostarcza satysfakcji i spełnienia zarówno zawodowego, jak i ogólniej - życiowego. Dzięki możliwości zatrudnienia OzN mogą, w miarę swoich możliwości, w pełni korzystać z życia, np. samodzielnie mieszkać, rozwijać swoje pasje, a także podróżować. Jest to zupełnie odwrotny model funkcjonowania OzN w społeczeństwie niż jeszcze paręnaście czy parędziesiąt lat temu, kiedy izolowano OzN, tworzono dla nich szkoły specjalne oraz osobne (choć w specyficzny sposób przystosowane) zakłady pracy. Izolacja powodowała narastającą frustrację, poczucie bycia gorszym obywatelem, blokowała możliwości rozwoju, rehabilitacji oraz integracji z resztą społeczeństwa. Aktualnie sytuacja zmienia się diametralnie, tak co do świadomości społeczeństw, ale i z uwagi na to, że i OzN wzięły te sprawy w swoje ręce. Udzielają się w mediach, strajkują w Sejmie RP, korzystają z mediów społecznościowych, gdzie publikują swoje zawodowe oraz hobbystyczne osiągnięcia i nie odstają w tym od osób pełnosprawnych. Domagają się równych szans w dostępie do rynku, aby być pełnoprawnymi i pełnowartościowymi obywatelami i klientami. W tym domagają się równoprawnego dostępu do edukacji, nie tylko na kierunkach, na których - zdaniem osób pełnosprawnych - mogą studiować, ale i wszelkich innych wskazując, że niemal wszystkie bariery dla tego dostępu tak naprawdę nie leżą po stronie OzN, lecz są stereotypową postawą myślową osób uważających się za pełnosprawne (kwestia kto jest, a kto nie jest pełnosprawny wbrew pozorom nie jest oczywista i także została poruszona w tej rozprawie). OzN chcą mieć swobodne prawo wyboru drogi życiowej, a w zakresie edukacji i zawodu swobodę wyboru zarówno kierunku studiów, specjalności, profilu zawodowego, jak również wyboru rodzaju wykonywanej w przyszłości pracy. W takim ujęciu jedyną barierą uniemożliwiającą wykonywanie danej pracy powinno być tylko własne bezpieczeństwo OzN oraz bezpieczeństwo innych osób, na które oddziałuje praca OzN. Ważnym jest nieograniczanie OzN w realizacji tych aspiracji oraz stwarzanie im odpowiednich warunków do rozwoju od edukacji do aktywności zawodowej. Nikt z osób uważających się za pełnosprawne nie powinien decydować za OzN w ich sprawach, o ile dana osoba nie jest ubezwłasnowolniona.

Ograniczenia tkwią głównie w ludzkich głowach. Można rzec, że kto chce, ten szuka sposobu, aby niwelować bariery, a kto tego nie chce, ten szuka pretekstu, aby je stwarzać.

Głównym celem rozprawy doktorskiej było opracowanie metody, bazującej na podejściu procesowym, określania warunków kształcenia i jego uwarunkowań w szkole wyższej dla poszczególnych niepełnosprawności.

Summary

In the light of dynamic changes regarding the rights of People with Disabilities (PwD) and ongoing discussions on their self-reliance and independence, this doctoral dissertation has an important social dimension. Undoubtedly, education and graduating college or university give advanced opportunities for independent functioning and self-reliance through subsequent employment, and PwD are more ambitiously striving towards this. The possibility of education, as shown by empirical research and literature analysis, not only provides independence, but also gives meaning to one's life, provides satisfaction and fulfillment, both professionally and more generally - in life. Thanks to the possibility of employment PwD may, to the best of their ability, fully enjoy life, e.g. live independently, develop their passions, and travel. It is a completely opposite model of PwD functioning in society than it was only several decades ago, that PwD were isolated, special schools and separate (though specially adapted) workplaces were created for them. Isolation caused growing frustration, a feeling of being a lesser citizen, blocked opportunities for development, rehabilitation and integration with the rest of society. At present, the situation is changing radically, as far as public awareness is concerned, but also because PwD have taken these matters into their own hands. They participate in the media, strike at the Polish Parliament, use social media, where they publish their professional and hobby achievements and do not stand in this regard out from fully-able persons. They demand equal opportunities in market access to be complete and valuable citizens and customers. In this they demand equal access to education, not only in the majors in which - in the opinion of able-bodied people - they can study, but also any others, indicating that almost all barriers to entry are not really on the side of PwD, but are a stereotypical attitude of people considering themselves as able-bodied (the question of who is and who is not able-bodied, contrary to appearances, is not obvious and was also addressed in this dissertation). PwD want to have the free right to choose their way of life, and in the field of education and profession the freedom to choose a field of study, specialization, professional profile as well as to choose the type of work they will perform in the future. In this approach, the only barrier preventing the performance of a given job should only be PwD's own safety and the safety of other people affected by PwD's work. It is important not to limit PwD in realizing these aspirations and to create appropriate conditions for them to develop from education to professional activity. No one who considers themselves fully-able should make decisions for PwD in matters concerning them, unless the person concerned is

incapacitated. Restrictions are mainly in people's minds. One can say that whoever wants to, looks for a way to eliminate barriers, and whoever does not, looks for an excuse to create them.

The main goal of this doctoral dissertation was to develop methods based on a procedural approach, to determine the conditions of training and its conditions at the university for the disabled.